

פסח מצרים הקורא לנו לחירות עולם ונצח

יציאת מצרים בעיני הדור

בני דורנו בארץ ישראל, ולא פחות מבכל העולם אם לא יותר, מתחנך באופן עקרוני בשני אופנים שונים. האופן העיקרי הוא מול מסך מחשב ואינטרנט, שבו בקסמי תמונות וצוירים, הוא אינו מסוגל להבחין בין האמת ובין השקר, בין מאמר ערכי ואמיתי ובין מאמר המשקף בורות חוסר ערכיות, ובענייני תורה עם הארצות, שהרי כל זב ומצורע יכול לפרסם דברי הבל שלו לצד דברי איש דעת ותבונה. וכך, כל הכתוב דיגיטלי נעשה קודש קדשים ואמת לאמיתה. והאופן השני, למוכשרים יותר או למתעניינים יותר: במוסדות להשכלה גבוהה. אבל במוסדות להשכלה אלה, טושטשה ההבחנה בין מדעים 'מדוייקים' ובין 'מדעי הרוח' משום שאלה האחרונים מתוך קנאה או אי הבנה, אימצו לעצמם גישה הראויה למדעים המדוייקים ולא למדעי הרוח. אם בהכרת החומר, שלילת תיאוריה מקובלת מביאה לידי קידמה, לא כן במדעי הרוח, ששם ברוב המקרים שלילת התיאוריות המקובלות, הורסת את האמת המקובלת בכל חברה. ומצב זה קריטי עבורנו עם ישראל: שלילת העבר שלנו מוליכה מייד לשלילת התורה שבעל פה ואף להרס התורה שבכתב. והמדאיב יותר הוא, שלמקהלת ההורסים שותפים לעיתים בעלי כיפות ואף בעלי תורה ומוסדות חינוך. גם חג הפסח ותולדות יציאת מצרים נפלו קרבן לרוחות סופה הרסנית הנושבות בכמה מחלקות למדעי הרוח.

משום כך, החלטתי להגיש לכל הורה, לכל מחנך וכמובן לכל צעיר משכיל במעט, הסתכלות מחודשת על כל יציאתנו לחירות עולם, שאני מקווה שתחזק אצלו אמונה ודבקות בה, בתורתו ובדברי חכמינו ז"ל שהקריבו את חייהם כדי שנשאר נאמנים לחדש ולקודש שהחלו להתגלות בעולמנו עם אברהם אבינו ע"ה וביציאת מצרים. אין המאמר שלפנינו מאמר מושלם, אלא טיוטה ראשונית בלבד (מפאת קוצר הזמן), שאני מקווה שהקב"ה יזכה אותי להשלימו לטובת כל קורא וכל שואף לדבקות בה. שחרורנו תלוי בשחרור מרוח עבדותית, פרי בוסר של גלות ממושכה שהצליחה להפוך הרגל לטבע.

יציאת מצרים בתורת ה'

לתרום במעט את חלקי למאבק עמנו נגד המגמות הבאות למוטט את יסודות האמונה בישראל, ברצוני לעמוד על שתי נקודות עקרוניות המהוות את כל יסודו של חג המצות. לשם כך, עלינו קודם להתבונן מחדש בתיאור של יציאת מצרים, כפי שהוא מובא בספר שמות (פרק יב):

(א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה: (ג) דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבתו אכלו תכסו על השנה: (ה) שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו: (ו) והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים: (ז) ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף על הבתים אשר יאכלו אתו בהם: (ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה **צלי אש ומצות על מרים** יאכלהו: (ט) **אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש** ראשו על כרעיו ועל קרבו: (י) ולא תותירו ממנו עד בקר והנתר ממנו עד בקר באש תשרפו: (יא) וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא לה': (יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה **ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'**: (יג) והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: (יד) והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג לה' לדרתיכם חקת עולם תחגוהו: (טו) שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השבעי: (טז) וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: (יז) ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדרתיכם חקת עולם: (יח) **בראשון בארבעה עשר יום לחדש** בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: (יט) **שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם** כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ: (כ) כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות.

אבל לכשמעיינים בפרשה יסודית זו בחיי עמנו ובתולדותיו, פרשה זו הנראית כה בהירה וברורה במבט ראשון,

- מתגלה כמוקשית כולה מתחילתה ועד סופה. ושאלות כה רבות מתעוררות, שאנו עומדים ומתמיהים: האם באמת התעכבנו אי פעם עליה כדבעי?! והנה חלק משאלות אלה:
- א. מהי ההדגשה הזו 'אל משה ואל אהרן בארץ מצרים' (פסוק א)? וכי היכן בכלל היו משה ואהרן עד אותו רגע? הלא הם במצרים! ואם במלה 'מצרים' הכוונה היא למצרים במובן המצומצם של איזור זה אז, קרי מה שפרעה עצמו (בראשית מזו), מכנה 'מצרים' כדי להבדיל בינה ובין 'ארץ גושן' 'ארץ מצרים' לפניה הוא במיטב הארץ הושב את אביה ואת אחיה ישובו בארץ גשן ואם ידעת ויש גם אנשי חיל ושממתם שרי מקנה על אשר לי, מדוע היה צורך שדבור זה יתגלה באותה 'ארץ מצרים' דוקא?!
- ב. ואם כמסורת רבותינו בכל הדורות יש בהוראה זו הנחייה ברורה לגבי מבנה לוח השנה העברי לדורות, מדובר אם כן בהנחייה הילכתית ברורה, ומדוע אהרן מוזמן להיות שותף להנחייה האלהית בהקשר הילכתי שאינו מתפקידו? גם עצם בחירת הרגע הזה כדי להנחות עם ישראל לדורות לגבי מבנה הזמן שלו הוא מפתיע. הלא עם היושב בארץ זרה, שעדיין לא יצא משעבוד נורא הנמשך זה עתה למעלה ממאתיים שנה עסוק בדאגות אחרות לחלוטין, במיוחד בהצלתו המיידית ובהיחלצות מצרותיו!
- ג. ותמיהה נוספת: לאחר שני פסוקים קצרים האמורים להקיף את כללי הלוח העברי, מתחילה בפתע פתאום תוכנית שלמה הבאה לסדר את כל ניהול החודש הזה מכאן ולדורות: הוא החודש הראשון, בעשירי לקיחת הפסח - הפרט היחיד ברשימה זו שאינו לדורות - בארבעה-עשר שחיטת הפסח, השבתת השאור מן הבתים, בחמשה עשר שבעת ימים מצות תאכלו, איסור מלאכה ביום הראשון וביום השביעי, היתר אוכל נפש ביום טוב, אכילת הקרבן בלילה עד הבוקר ושריפת הנותר וכהנה רבות המצוות. כאילו כל החודש הזה נבחר אך ורק משום עבודת ה' שבו.
- ד. בנוגע לפסח מצרים: מדוע צורך בלקיחת השה לקרבן פסח בעשור לחודש כאשר בסופו של דבר הוא יקרב ב"ד בו? ומדוע אכילתו בחפזון? הלא אין איש מתיישב לאכול סעודה כה מכובדת, בשר צלי וכדו' אלא באופן מסודר, מסיב על שולחן, ולא כאדם העומד לברוח כל רגע! ומדוע בדרך ששום אדם נורמלי לא היה אוכלו.
- ה. ובכל הקשור לקרבן פסח לדורות, רשימה זו ממש מהממת בפרטי דרישותיה הלא מובנות: ומדוע החובה לקחתו ואף לאוכלו במשפחה? ומדוע לשון זו 'ואם ימעט הבית מהיות משה', כאילו לא המשפחה היא המדאיגה אותנו, אלא השה? ומדוע לשחוט אותו ב"ד דוקא? ומדוע בין הערבים דוקא? ומהו בכלל מושג זה של 'בין הערבים'? ומדוע לתת מן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות? וכי הקב"ה זקוק לסימן היכר כדי להבחין בין בניו ובין המצריים?! ומדוע החובה לאכול את הבשר בלילה דוקא? מדוע הקפיד הקב"ה שהקרבן יהיה צלי אש? ומדוע לאסור את הנא' ואת המבושל? וכי איכפת לו להקב"ה מחוש הטעם שלנו אנו?! ומדוע יש בכלל צורך לציין את איסור אכילתו 'נא' כאשר כל אדם נורמלי נגעל דוקא מבשר 'נא'?! אם איש מאתנו מעדיף נא או מבושל במים, למה לאסור עליו? ומדוע לא להותיר ממנו עד בוקר?! ומדוע לשרוף הנותר עד בוקר? ומדוע לאכול 'ראשו על כרעיו ועל קרבו'? ומדוע לאכול בשר צלי טעים עם מרורים כאילו צורך יש לקלקל את טעמו הטוב?! ושאלות רבות כהנה נוספות.

והתמוה בפרשה זו אינו מסתיים בכך, כי לגבי כל הקשור לאיסור חמץ ולחובת אכילת מצה התמיהות לא פחות מרבות:

- א. מדוע כל איסורי פסח בתחום זה כמו כל חיובי אכילת מצות מופיעים אחרי כל הנוגע לקרבן פסח, כאשר בראשית הפרשה נכרכו יחדיו אכילת קרבן זה עם מצות ומרורים?
- ב. ומדוע ערב פסח מכונה בתורה 'היום הראשון', בפרט כאשר כל בר דעת הקורא בהקשר זה את הנוגע לשבעת ימי הפסח מבין באופן טבעי מן הפסוקים שה'יום הראשון' מתייחס ליומו הראשון של אותם שבעת הימים?! והדבר כה קשה, שבפסוק אחד ממש אנו מוצאים את הסתירה הזועקת עד לשמים: 'שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי: (שמות יב-טו)! ובפסוק שלאחריו עוד סתירה להבנת היום הראשון כיום ביעור החמץ: 'וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם' (שמות יב-טז)!
- ג. וכאשר אנו מגיעים לתושבע"פ, הקושי מחריף עוד יותר, שהרי קובעים לנו רבותינו קביעה העומדת ללא ספק אחת ומיוחדת, ותופעה חידנית בתורתנו, היא קובעת: איסור אכילת חמץ מתחיל באמצע היום ממש! אין בכל מצוות תורתנו איסור או חובה כלשהי המתחילה באמצע יום או מסתיימת באמצע יום, וזו כן!

על מנת להבהיר נקודות אלה, עלינו להתחיל ללא ספק בנקודה אחרונה זו, בה דנו רבותינו באריכות בתלמוד (פסחים ד: ה:), שם נשאלה השאלה במלא חריפותה 'דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה, אסור, מנלן?', שאלה שאבוי מיישבה באופן הבא: 'תרי קראי כתיבי, כתיב (שמות יב) שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב (שמות יב) אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם. הא כיצד? לרבות ארבעה עשר לביעור'.

אלא שתשובתו זו אינה מניחה רבותינו שקטים בה משום שפירושים אחרים אפשריים עדיין, פירושים לפיהם הימים המוזכרים באותם הפסוקים אינם בהכרח ימים שלמים הכוללים יום ולילה, אלא יתכן שמדובר בימים ממש. להדוף קושי זה, יראה לנו התלמוד שישנם שלושה דברים שהוקשו בתורה (קרי: הועמדו על מישור אחד מבחינה הילכתית): השבתת שאור, איסור אכילת חמץ, ואכילת מצה. היקשים אלו, מחייבים אותנו א"כ לקבוע שהשבתת השאור חייבת להתבצע לפני שבעת הימים בהם אסור ששאור ימצא בבתינו. ומהו הזמן שלפני כן? יום י"ד! אבל אין זה מספיק כדי להסביר מדוע איסור זה תופש רק חצי היום ההוא, ולכן נאלץ התלמוד (או אביי) להסתמך על טיעון נוסף: 'אך, חלק, טיעון הרחוק מלהיות מובן, שהרי אם אכן ברור שהמלה 'אך' באה לצמצם מה, מנ"ל שדוקא חצי היום?!

כנראה מפאת כל זה, ממשיך התלמוד להביא תוך סדר תמוה, דרך אגב, אוסף של טיעונים אחרים, בו דברי תנאים קדמונים (רבי ישמעאל) משמשים בערבוביא עם דברי אמוראים אחרונים (רב נחמן בר יצחק), עד שבסופו של דבר רבא יחרוץ משפט בקביעה המכריעה סופית שכל הדין נלמד 'מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים'. ותירוצו זה אינו שלו, אלא של רבי ישמעאל, כמפורש התם 'תניא נמי הכי, אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם מערב יום טוב, או אינו אלא ביום טוב עצמו תלמוד לומר לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, דברי רבי ישמעאל'.

אבל אם בסופו של דבר קבלנו הבהרות מדוע בביטוי 'ביום הראשון', הכוונה לערב חג המצות, י"ד בניסן, ומדוע איסור זה חל רק אחרי צהרים של יום י"ד זה, דבר אחד חשוב עדיין לא זכה להבהרה, והוא: מדוע ניסח הקב"ה בתורתו בלשון כה מסובכת העלולה להטעות כל קורא? מדוע 'הראשון' אינו מציין באמת היום הראשון, אלא היום שלפניו? ומדוע ניסוח כזה שלא רק שהוא מקשה עלינו מסיבה לא מובנת, אלא גם נותן מקום למינים לערער ולהכחיש תורתנו, וכ"ש דברי רבותינו?!

ובכן לגבי שאלה אחרונה זו יש לשים לב שקיים עוד מקום אחד בתורה (וכנראה רק אחד), בו תופעה זו מתגלה בו. מדובר בסיום התיאור של מעשה בראשית (דוקא): 'יום הששי: (א) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם: (ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה! איך פעילות שהסתיימה בששה ימים מתוארת כפעילות הנגמרת ביום השביעי?! שהרי אם 'כולו' השמיים והארץ' ביום השישי, איך יתכן לומר 'ויכולו' --- ביום השביעי?!

ובכן, ליישב את כל הקשיים האלה, עלינו לעמוד בדייקנות על כל פרטי התהליך בו נקט הקב"ה כדי להוציאנו ממצרים. תהליך זה של גאולת עולם של עם עולם, בודאי מורכב מאד הוא, ובו שלבים רבים. הראשון שבשלבם אלו היה בחירת המושיע. משה רבינו ע"ה היה צריך לגדול בפלטיין פרעה על מנת להכיר את כל המכניזמים של התרבות המצרית על בוריים. רק אשיות המתמצא בכל המכניזמים אלה יכולה לנהל מאבק יעיל נגדם. ואכן, כשמשה רע"ה נשלח אל פרעה החדש הוא כבר מצוייד באותות המבשרים את אופי הדרך בה יצטרך לנקוט כדי לגאול עמנו, אותות המבשרים גם את העתיד להתרחש בהתמודדות עם פרעה ומצרים כולה. האות הראשון, הפיכת המטה לנחש, כבר בא לערער את כל התאולוגיה המצרית, ואף כל תפישת עולמם¹. הלא הנחש² מייצג בעיני מצרים את האל העליון (Atoum) המחולל את המציאות ואף את שאר האלים, והוא בעיניהם האל הנסתר שלא ניתן לשלוט בו. והנה שלא רק שולטים בו, אלא שהופכים עץ יבש לאותו נחש, לאותה מציאות כביכול עליונה! היש שליטה גדולה מזו בו?! הנברא נהפך לאלוה, ועוד בידי אדם!

למרבה ההפתעה אולי, פרעה אינו נבהל, והוא מזמין את החרטומים להראות שגם להם יכולת זו. תגובתו היא מסר ברור: אתה משה רצית להוכיח שהאלהות מסוגלת להשיב לעצמה כל דבר במציאות ובקיש, ובכן אנו יודעים זאת היטב. אלא שבכל זאת, לדבר אחד לא ציפה לו, לא פרעה ולא החרטומים: הנה שמטה אהרן בולע מטותם! בעיני מצרים הבלבול מוחלט. לפי זה, או שבתוך העולם האלהי ישנה אפשרות כזו שחלק בולע חלקים אחרים, וא"כ ישנה הדרגה במציאות אלהית, או שאהרן ומשה קשורים אל מקור אלהי שונה בתכלית, והם מגלים אותו עתה כמתנשא מעל המקור האלהי המצרי שלהם. כיון שהאפשרות השנייה עדיין אינה ברורה להם דייה, למרות גודל האות, הוא אינו מספיק כדי לערער בטחונו הגס של פרעה. את ערעור בטחונם בתפישת עולמם שהיינו יכולים לצפות לו לא

1. למען האמת קשה להפריד בין התפישה התיאולוגית של מצרים ובין תפישת עולמם הכללית, כיון שמצרים העתיקה היתה ארץ מאד מאד דתית, והכל סבב בה סביב אמונתם.

2. פירשתי נחש עפ"י שמות (ד ג-ד) על אף שלהלן (שמות ז-י) לפני פרעה נהפך המטה ל'תנין'.

בא, ובמקומו באה הקשחה נוספת מצד פרעה. יש צורך אם כן להחל בתהליך שימוטט את כל התפישה המצרית וכל תרבותה מן היסוד, כדי שהמצרים יוכלו סוף סוף להכיר באמת. עשר המכות הן הן שיהוו האמצעי לגילוי האמת האלהית, ואט אט, מכה אחר מכה הבטחון המצרי יתערער עד כדי התפוררות של כל תרבותם.

הדם. בעיני מצרים המים הינם יסוד העולם ויסוד החיים, והם זורמים דרך אותו שיחור (נילוס) שאליו הם מתייחסים כצינור השפעת החיים. והקב"ה הופך אותו לדם, קרי למוות. ואכן הם צועקים 'מוות בכל מקום' (מסמך איפור). כך הבין גם פילון כבר בספרו 'חיי משה' (עמ' 229) 'פתח והטיל בראשונה את העונשים הבאים מן המים: מאחר שחולקים המצרים כבוד מיוחד למים, כי סבורים הם שיסוד זה הוא ראשית בריאת היקום, ראה לקרוא למים בראשונה שייסרו ויוכיחו את מעריציהם'.

צפרדע. לאחר שהומר את שהם תופשים כמקור החיים למקור המוות, הקב"ה מוכיח להם שאפשר להפוך אותו בחזרה למוקד של חיים, אבל חיים שיהפכו את חייהם לסיוט.

כינים. בעל החיים הקטן הזה, שאינו נחשב לכלום לכאורה במסגרת של תרבות שאינה מכירה אלא עוצמה (פירמידות וכדו'), מראה שאפשר להפוך יצורים קטנים לבעלי עוצמות אדירות הממררות את החיים עד כדי סיוט כאשר האיזון שהקב"ה שיצר הקב"ה בעולמו מופר. ואכן, גם כאן פילון מסביר 'נשפך זרם של כינים, והם פשטו כעננים והשתלטו על מצרים כולה. יצור זה, עם היותו זעיר, מדאיב עד מאוד; כי לא זו בלבד שפוגע הוא בעור וגורם לגירויים מציקים ומזיקים מאוד, אלא גם נדחק וחודר פנימה בעד הנחירים והאוזניים, נכנס אפילו לתוך אישון העין ופוגם בה, אם לא נזהרים בו. וכיצד היו יכולים להיזהר מפני זרם כזה, מה גם שמיד אלוהים בא העונש? שמא תשאל, משום מה פקד את הארץ באמצעות יצורים כל-כך פעוטים ופחותים, ולא פנה אל דובים, אריות, נמרים ושאר חיות-טרף למיניהם האוכלות בשר אדם - ואם לא אלה, לפחות האפעיים המצריים שנשיכתם ממיתה לאלתר. אם באמת אינך יודע, צא ולמד! ראשית, משום שכוונת האל היתה להוכיח את תושבי הארץ ולא לכלותם. כי לו רצה להשמידם, לא היה משתמש בבעלי-חיים כשותפים למשימותיו, אלא במגפות הבאות מידי שמים - ברעב ובדבר. יתר-על-כן, בוא ולמד גם לקח נוסף, שהוא נחוץ לך לכל חיידך. ומהו? שבני-אדם, כאשר יוצאים למלחמה, מבקשים להם כבעל-ברית חיל-עזר רב כוח ביותר שימלא את החסר בהם; ואילו אלוהים, בהיותו הכוח הנעלה והגדול ביותר, אינו צריך ולא כלום. ואם ירצה אי-פעם להשתמש ביצוריו כשליחים לפורענות, לא יבחר את האדירים והגדולים שבהם, כי אין הוא מתחשב כל-עיקר בעוצמתם, אלא יכונן בקרב השפלים והקטנים כוחות שאין לגבור עליהם ואין להכריעם, ובאמצעותם יעשה שפטים ברשעים, כפי שעשה גם כאן. שהרי מה יותר שפל מכינים? ובכל-זאת, הם עצמו עד כדי כך שמצרים כולה נכנעה ונאלצה לצעוק: 'אצבע אלהים הוא!' שכן, באשר ליד אלוהים, אף הארץ הנושבת כולה, מן הקצה אל הקצה, לא היתה יכולה לעמוד בפניה, ויתירה מזו, אף לא העולם כולו. ועם קוטן כזה אכן חרטומי מצרים אינם מצליחים להתמודד, זה נשגב מתפישתם.

ערוב. אם ללכת עפ"י דברי רבי יהודה דס"ל בשמו"ר (פרשה יא-ג) שבחיות טורפות דוקא (בניגוד לפילון הנ"ל) מדובר, כדאיתא התם

'הביאו לנו דובים ואריות, כדי להיות המצרים מטיילים בהם. לפיכך הביא הקב"ה עליהם חיות מעורבות, דברי ר' יהודה. ר' נחמיה אומר: מיני צרעין ויתושין. ונראים דבריו של ר' יהודה, לפי שבצפרדעים כתיב: וימתו הצפרדעים, לפי שלא היה להן הנאה בעורותיהן והיו מסריחין את מצרים, אבל ערוב שהיה הנאה בעורותיהן - לפיכך לא נשאר בהם עד אחד, שאילו היו צרעין ויתושין היה להם שיסריחו במצרים',

שרובן, אם לא כולן, היו נעבדות במצרים, כפי שמדגישים רבותינו כולם שם

'לפי שהמצריים היו משתחוין לבהמות כאלוה. דרך שלשת ימים [נלך במדבר] - **כדי להטעותן.** ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך [והעתרתי אל ה']]. מהו הנה? מיד, התפלה תהיה מיד, כדי שיסור הערוב ממך מחר, הדא הוא דכתיב: וסר הערב [מפרעה מעבדיו ומעמו מחר]. ויעש ה' כדבר משה ויסר הערב',

יש במכה זו משום הפיכת האלים לאוייבי עובדיהם. והנעבדים נטרפים ע"י אליליהם!!
דבר. שוב הפיכת המכה שקדמה (כמו לעיל לגבי הנילוס). אין בה גילוי של עוצמה וחיים, אלא דבר מה נורא יותר ונורא מכל מבחינת מצרים: אלים ממיתים אלים, שהרי לא היה כבקר וצאן אלילי מצרים! הפנתיאון המצרי נטרף

3. σκνίτες (או σκνίφες) הוא התרגום לכינים' בע', וברור שאינו מתייחס לאותם החרקים טפילי הצמחים המובאים במקורות אחרים, כי נאמר במפורש שהם מזיקים לאדם ולבהמה. גם יחזקאל הטראגיקן קורא לכינים σκνίτες, ואילו יוסף בן-מתתיהו מדבר ב-φθειρες - ואלה מוכרים כחרקים הפוגעים בבעלי-חיים.

מבפנים!

שחין. שוב פגיעה בגוף האדם (בדומה לכינים), וגם על זה אומרים כמה מרבתינו (פרקי דרבי אליעזר פרק מז) שלא יכלו החרטומים לעשות כן (אמנם תמוה קצת הדבר שיש צורך לציין זאת שהרי החרטומים עצמם גם לקו בשחין!!) כדאיאת התם: 'וכל מכה ומכה שהביא הב"ה במצרים הם היו מוסיפים מכה על מכה עד שהביא הב"ה עליהם את השחין ולא יכלו לעמוד ולעשות כן, שנ' ולא יכלו החרטומים'.

ברד. מכה זו הופכת את מצרים על פניה, שהרי ארץ חמה זו אינה יודעת מגשם, כ"ש מברד שאין מקומו באיזורים מדבריים! וזו עוד מכה לתיאולוגיה המצרית שהפכה את כל כוחות הטבע לאלהות, ובעיקר מפאת תופעות הטבע הקבועות באיזור זה של העולם. והנה שהקב"ה משבש להם גם את כל הידוע והמקובל שם! בעיניהם הייתה זו עוד גילוי 'אלהי' לא מוכר להם בכלל!

ארבה. כבוד גדול רחשו לה המצריים מפני כוח ההרס שבו, עד כדי כך שראו בו מימד אלהי. ולכן מכה זו בעיניהם היא עוד אלהות שלהם המתהפכת נגדם!

חושך. היא פגיעה בנשגב מכל בעיני מצרים. הלא אלילם העיקרי היא השמש. החושך מראה להם איך כל אמונתם מושגת על תפישת הבל.

מכת בכורות. כל תפישת מצרים, לפיה הם 'עידית' האדם (מצרי=אדם) מתמוטטת. בני בכורי ישראל מתגלה בעולם כאותו עם נשגב ומיוחד, שתפקידו 'נגנב' ע"י המצרים.

אבל אין ספק שעיקר הפגיעה בכל תרבות מצרים ובכל המערך התאולוגי אלילי שלה בא לידי ביטוי בכל חריפותו בהלכות קרבן פסח, שהרי עיון מעמיק בכל הדרישות האלהיות לגבי קרבן זה, החובות, האיטורים, הציוויים הקשורים באים גם הם כולם כדי למוטט את מצרים. ואכן, מצרים היתה רגילה לחגוג בפאר גדול את החג הגדול ביותר של השנה בשעת כניסת תקופת מזל טלה. כל פרטי הדינים של קרבן פסח מתבהרים לאור עובדה זו. ב"ד בניסן חגגו המצריים את החג של האל Ra 'רע', שבעל החיים המגלם אותו הוא דוקא הטלה, מזלו של אותו חודש, בהקרבת כבש. לשם כך, הם היו מכינים את הכבש הזה כמה ימים לקראת הופעתו הציבורית, ומשום כך דרש הקב"ה 'בַּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהַלְבִּית אֶת שֶׁהַלְבִּית... וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה'. והם היו שוחטים אותו ב"ד, לכן באה התורה ודורשת לשחוט אותו ב"ד. אבל מתי בדיוק? בבין הערבים, ומדוע? משום שבחצות יום היו החגיגות המצריות מגיעות לשיאן, בשעה שהשמש זורחת במלא עוצמתה, ולכן צויה הקב"ה לשחוט את הכבש בדיוק ברגע זה: 'וַיִּשְׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קְהַל עַדֹת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָבִים', וכדברי חז"ל 'כי ינטו צללי ערב'. אבל עד כאן ה'משותף', מכאן והלאה העימות התיאולוגי מעשי. המצריים אסרו לאכול כבש זה כל הלילה, לכן נצטוונו דוקא לאכול אותו בלילה: 'וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה'. למחרת הם היו מוכרים את בשרו בכיכר המרכזית ל'זרים' (לא מצריים), לכן נצטוונו 'וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהִנְתֵּר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ'. הם היו חייבים לאכול אותו נא או מבושל, לכן 'אֶל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׂל מִבָּשָׂל בְּמִים'. היה אסור להם לאכול אותו צלי אש, לכן נצטוונו 'וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צָלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלוּהוּ'. הם היו מעטרים את פתחי בתיהם ומשקופיהם בענפי זית וענפי עץ שמן, לכן נצטוונו 'וּלְקַחְתֶּם אֲגָדַת אֲזוֹב וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בַּסֹּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֹּף וְאַתֶּם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר'.

במילים אחרות, כל הדרישות שדרש הקב"ה ממנו לגבי קרבן פסח זה באו כדי לתבוע ממנו כזכות המצדיקה את שיחרורו ממצרים, את המוכנות מצדנו לנהוג כ'נגטיב' של מצרים בכל פולחנם. אין לנו זכות לצאת ואין אנו ראויים לניסים הבאים להושיע אותנו אם אין בנו מעשים, אם אין בנו את הכוח ואת הרצון לדחות על הסף את מכלול אותה תרבות בתוכה התבוללנו עד כדי שמלאכי השרת באו בטענה (מכילתא בשלח, מסכתא דויהי פרשה ו) 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, והיו מלאכי השרת תמהים לומר בני אדם עובדי עבודה זרה מהלכין ביבשה בתוך הים' או עוד כדברי המדרש שוחר טוב (מזמור א, כ ועוד) 'אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות, אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים, מפני מה הללו יורדין לגהינם ואלו אינן יורדי'. 'החירות האמיתית מתגלה רק דרך היכולת והמוכנות הזו לדחות על הסף תרבות מקיפה קלוקלת האוכלת בנו בכל פה, אף אם גדולה ועוצמתית ולהתגבר עליה.

קרבן פסח הינו אם כן עוד דוגמא הממחישה כמה חש היטב הרמב"ם - ויותר מכל חכם בדורו או בדורות הבאים אחריו - את כוונת ה' בתורתו כאשר קבע באופן נחרץ במו"נ אשר לו (ח"ג פרק מז) שבמצוות רבות באה לידי ביטוי המלחמה הבלתי מתפשרת נגד המגמות האליליות שבעולם, והצליח בצעדו זה לקומם, ואף להשגות, לא מעט מרבתינו עד הדור האחרון:

'המצוות הכלולות בקבוצה האחת-עשרה הן שמנינו במה שנותר מספר עבודה ובספר קורבנות. כבר ציינו את תועלתן באופן כללי. נתחיל עכשיו לתת טעם לכל אחת מהן על-פי השגתנו ונאמר: כתוב

בתורה, כמו שפירש אונקלוס, שהמצרים הקדמונים היו עובדים את מזל טלה. לכן היו אוסרים-לשחוט צאן ושונאים רועי צאן. נאמר: הן נזבח את תועבת מצרים (שמות ח', כב) ונאמר: כי תועבת מצרים כל רעה צאן (בראשית מו, לד). כן היו קבוצות מבין הצאביה עובדים את השדים, ומאמינים שהם לובשים צורת עֲזִים. לכן קראו לשדים שְׁעִירִים. תפישה זאת היתה נפוצה הרבה מאוד בימי משה רבנו: ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשְׁעִירִים [אשר הם זנים אחריהם] (ויקרא יז, ז). לכן היו אותן קבוצות גם אוסרות לאכול עזים. כמעט רוב עובדי עבודה זרה שונאים שחיטת בקר. כולם היו מכבדים אותו מין מאוד. לכן אתה המוצא שההודים אינם שוחטים בקר כלל עד ימינו אלה, אפילו בארץ בה שוחטים שאר מיני בעלי-חיים.

כדי למחות את עקבותיהן של דעות לא נכונות אלה צָיִנוּ להקריב שלושה מיני מקנה אלה דווקא: מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם (שם, א, ב), כדי שבמעשה שאותו חשבו לשיא העבירה יתקרבו לאל, ובמעשה הזה יכופרו החטאים. כך תִּפְּאֶנָּה הדעות הרעות, שהן מחלות הנפש האנושיות, באמצעות הניגוד שהוא הקצה השני. לשם אותה תכלית עצמה נצטוונו לזבוח את כבש הפסח ולהזות את דמו בַּמִּצְרַיִם על השערים מבחוץ, כדי להסתייג מדעות אלה, **לתת פרסום להפכו** ולהקנות אמונה שהמעשה, שאתם חשבתם אותו לגורם ממית, הוא המציל מן המוות: ופִּסַּח ה' על הַפֶּתַח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (שמות יב, כג), בתור שְׁכָר על מתן פרסום לציות והרחקת (מעשיהם ודעותיהם) המגונים של עובדי עבודה זרה. זה הוא הטעם לבחירת שלושת המינים האלה דווקא לקורבן, בנוסף להיות מינים אלה חיות-בית המצויות לרוב וְ(זה) אינו כמעשי עובדי עבודה זרה, שהיו מקריבים אריות, דובים וחיות-בר, כמו שצוין בַּטְּמֵטִם'.

אם כן, ברור מאד היה בעיני הרמב"ם שכל עבודת קרבן פסח הינה ה'נגטיב' של כל תרבות מצרים, ושאינן כיציאת מצרים כדי להוכיח עד כמה צדק - בנקודה זו אף יותר מהראי"ה קוק זצ"ל - בזהותו בציווי ה' את אותו מאבק נגד ע"ז, שהרי לנגד עינינו מתייצבות כל חובות פסח וקרבנו כדי להוכיח ולהעיד שדברי רבנו משה ברבנו מיימון זצ"ל אמת.

אלא שיתכן שראה הרמב"ם במאבק זה רק מהלך חינוכי רוחני הבא לנתק את אבותינו מאליליות, כאשר למען האמת מדובר ביותר מזה: במלחמת חורמה נגד כל נטייה אלילית שבעולם ובקעקוע יסודותיה. וכפי שהוכחנו במאמרנו על 'בשר בחלב', נטייות אליליות אלה חיות וקיימות בלב חלקים נרחבים של האנושות, אף המשכילה ביותר, ע"ש. ומודה אני שלא נגעתי כאן בבעיה חשובה שאין כמותה, והיא שלא יתכן שאנו זקוקים לשלול כל תוכן תרבות מצרים בכל דור ודור, אם תרבות זו לא הייתה כוללת, גם בעבודתה האלילית רעיונות רציניים ביותר שהגו אותם אז. העולם האלילי הקודם לא היה אריג של בורות וטפשות כפי שציירה אותו בגסות רוחה המאה הילדותית והרדודה אינטלקטואלית והמטופשת ביותר, המאה התשע-עשרה. כבר במקום אחר הארכתי להוכיח שכהני ע"ז היו אינטלקטואלים חכמים לאין ערוך יותר מעמיתיהם בדורנו.

ובאמת, לאחר שהעברתי לפני שנים רבות נושא זה לפני הצבור, הקשה אחד מחברי הקהילה: א"כ, התורה תלויה בתרבות מצרים? השבתי לו: ח'ו! אדרבא ואדרבא, תרבות מצרים זקוקה לישראל כדי לצאת מטומאתה, כמו כל תרבות אנושית אחרת. התורה באה לגלות האמת האמונית בעולם, ומעצם היותה אמת היא מתנגשת חזיתית עם כל אמונה פסולה ולובשת בכל דור ודור צורה של ניגוד לתרבות פסולה השלטת. מצדן, התרבויות הקולקלות היגן בעצמן סטייה מן האמת, ולכן האמת כוללת תמיד את כל הדרוש כדי להגיב עליהן. ועל תרבות מצרים עאכ"ו כיון שהיא התרבות הבסיסית אליה שלח אותנו הקב"ה כדי לצאת לאור עולם. א"כ ההתנגדות למצרים היא כבר התנגדות לכל ה'מצרים' למיניהם שיתגלו בעולם במהלך ההיסטוריה, והתנגדות למצרים היא התנגדות לכולן.

דוקא משום שנטיות אליליות אלה שזורות בעומק נפשה של כל תרבות אנושית לא יהודית, לא חדל עמנו להידרש למאבקים מסוג זה בכל דור ודור ובכל ארץ וארץ: בבל, פרס, יוון, רומא, ספרד, צרפת, גרמניה, רוסיה וכיום כל העולם המערבי והמזרחי יחדיו (פרט אולי לאיסלם). ומדוע הקב"ה מעמיד אותנו בהתמודדות כאלה? משום שאין עם ישראל יוצא מן הכוח אל הפועל אלא רק דרך אותן ההתמודדות עם כל התרבויות הגדולות שבאנושות, שבמקומן ולתוכן הוא נקלע מרצון או מאונס. כל התמודדות היא עבורנו עוד הזדמנות להוציא לאור עוד מימד נוסף המאיר את העולם באור ה' כדבעי מצד ממלכת כהנים וגוי קדוש.

בברכת חג כשר ושמח לכם ולכל בני ביתכם,
הרב זייני אליהו רחמים

